

AZ OSZTÁLYVITA EMPIRIKUS PRÓBÁJA: RECENZÍÓ HUSZÁR ÁKOS KÖTETÉRŐL

Huszár Ákos (2025) *Az osztály hosszú árnyéka. A mai magyar társadalom osztályszerkezete.* Budapest: Napvilág.

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2026.2.87>
Cikkazonosító: e202622

Huszár Ákos *Az osztály hosszú árnyéka. A mai magyar társadalom osztályszerkezete* című könyve 2025. december elején jelent meg a Napvilág Kiadó gondozásában. A mű a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával 2019 és 2023 között megvalósult, *Az osztály változó jelentősége összehasonlító perspektívában* című kutatás eredményein alapul. A kötet azonban nem pusztán e kutatás eredményeiről számol be: jól illeszkedik a szerző eddigi munkásságának ívébe és annak szintézisjellegű darabjaként is olvasható. Huszár jelenleg az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa. Kutatásai fókuszában a társadalmi rétegződés és mobilitás empirikus vizsgálata áll, különösen az a kérdés, hogy az osztályszerkezet miként termeli újra magát, és hogyan változott az osztályhelyzet magyarázóereje az anyagi életkörülmények, a munkaerőpiaci jellemzők és a politikai viselkedés összefüggéseiben. A könyv ennek megfelelően egyesíti a szerző mobilitás- és osztályszerkezettel kapcsolatos kutatási irányait a magyar középosztályról és osztályhatárokról folytatott viták tanulságaival, valamint a legújabb – a „class voting”² mintázatait is tárgyaló – politikai szociológiai eredményekkel.

¹ Nyüsti Szilvia MA, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, PhD hallgató.

² A „class voting” az osztályhelyzet és a pártpreferenciák között felfedezhető szisztematikus kapcsolatot írja le. A fogalom arra utal, hogy az egyének társadalmi osztály-pozíciója nem pusztán életlehetőségeiket és társadalmi helyzetüket befolyásolja, hanem politikai orientációikban és választói magatartásukban is mintázatszerű különbségeket eredményezhet (Huszár 2025). A magyarországi adatokon Huszár ennek sajátos, a klasszikus osztályszavazással ellentétes mintázatát mutatta ki: a 2022-es választást megelőzően a munkások körében a kormánypártok támogatottsága magasabb, míg az ellenzéki összefogásé alacsonyabb volt, mint a középosztályok körében.

Huszár kiindulópontja, hogy az osztályelemzés az elmúlt évtizedekben látványosan marginalizálódott, és maga az „osztály” – a klasszikus szociológia egykori központi fogalma – sok helyen a tudományos és a közéleti szótárból is kiszorult. Huszár részben az „osztályok halála” körüli viták kontextusában értelmezi az osztályelemzés marginalizálódását – vagyis azoknak a szerzőknek az érvrendszere felől, akik szerint az osztályalapú tagolódás és az osztályelemzés magyarázóereje a későmodern társadalmakban gyengül (Clark–Lipset 1991; Pakulski–Waters 1997). E vitákat többféle, egymással összefüggő, de különböző logikájú kritikák táplálták, melyek közül a jelen recenzió csak a viták fő csomópontjaira utal.

Az első abból indul ki, hogy az osztályelméleti hagyomány – különösen a kapitalizmus fejlődésére vonatkozó klasszikus várakozások – nem igazolódtak a 20. századi nyugati társadalmakban. A kapitalista társadalmak – emelte ki Huszár – nem az egyszerűsödés és két, egymással élesen szemben álló osztály kialakulása felé mozdultak el, és a munkásság fokozódó elszegényedésére vonatkozó marxi várakozások sem igazolódtak. E folyamatok alapján többek számára (pl. Goldthorpe et al. 1975) vitathatóvá vált, hogy az osztálypozíció mennyiben maradt meghatározó az életesélyek szempontjából, különösen az életszínvonal szélesebb körű javulása után. A másik ok az ideológiai klíma megváltozása: a rendszerváltás után az osztályelemzésre rávetült annak marxista és államszocialista előtörténete, ami a hazai társadalomtudományos diskurzusban ideológiailag terhelte a megközelítést, és hozzájárult háttérbe szorulásához.

A további, sokat idézett kritikai irány szerint a társadalmi különbségek szerveződése egyre kevésbé írható le termelési viszonyokkal vagy munkaerőpiaci pozíciókkal, az individualizáció erősödésével inkább az értékelköteleződések, fogyasztói döntések és életstílusok, illetve a miliók válnak a tagolódás kulcselemeivé (Nisbet 1959; Hradil 1987; Clark–Lipset 1991; Pakulski–Waters 1997; Schulze 2000; Beck 2003). A rendszerváltást követő időszakban hazai szerzők is gyakran érveltek amellett, hogy az átalakuló egyenlőtlenségeket kevésbé képes az osztály fogalma megragadni (Hadas 1990; Kovách 2006, 2017; Kovách–Kuczi–Jókuthy 2006). Huszár ugyanakkor jelezte, hogy ezeknek a kritikáknak az érvényessége megfogalmazásuk óta több okból is újra kérdésessé vált, különösen az egyenlőtlenségek és a létbizonytalanság újbóli növekedésének fényében (Atkinson 2015; Piketty 2015; Standing 2011).

Az osztály körüli viták egy része a szerző szerint történeti tapasztalatokra és új társadalmi jelenségekre adott – részben jogos – reakció, más része viszont túlzó előfeltevésekből, illetve az osztály társadalmi jelentőségének megszűnését eleve adottnak tekintő megközelítésekből építkezik. Huszár válasza erre az, hogy a kérdést empirikusan eldönthetővé kell tenni, mégpedig az osztályfogalom világos – a megfogalmazott kritikákra is reflektáló – operacionalizálásával, valamint annak feltárásával, hogy az osztályhelyzet milyen mechanizmusokon keresztül és milyen területeken befolyásolja az egyének élethelyzetét és cselekvési lehetőségeit.

A hét fejezetből álló 221 oldalas kötetet egy bevezető fejezet és a következtetéseket összegző zárófejezet foglalja keretbe. Az *osztály hosszú árnyéka* egyszerre kínál elméleti pozicionálást az osztályfogalom körüli vitákban, és épít erre egy több dimenziót is összekapcsoló empirikus diagnózist. A mű egyrészt illeszkedik a hazai társadalomszerkezet-kutatás hagyományainak folyamatába (a mobilitás- és rétegződésvizsgálatok klasszikus kérdésfeltevéseihez illeszkedve), másrészt reflektál a rendszerváltás utáni tudományos és nyilvános diskurzusok elmozdulásaira, különösen az „osztály” fogalmának háttérbe szorulására és a „középosztályosodás” normatív nyelvének dominanciájára. A szerző értelmezésében ez nem pusztán terminológiai változás, hanem elemzési veszteség is egyben: az osztálynyelv visszaszorulásával a strukturális egyenlőtlenségek relációs magyarázatának lehetősége is beszűkült. E kettős beágyazásra támaszkodva a szerző az osztály fogalmá-

nak magyarázóerejét kívánja bemutatni a mai magyar társadalom szerkezeti folyamataival összefüggésben. A kötet újdonsága és erőssége éppen abban áll, hogy a rendszerváltás utáni évtizedekben gyakran háttérbe szoruló, illetve sokszor problematikusnak vagy magyarázóerejét vesztettnek tekintett osztályfogalmat ismét a középpontba állítja. Huszár elméleti, módszertani és empirikus érveket egyaránt mozgósítva kísérletet tett arra, hogy az osztályelemzés relevanciáját ne pusztán deklarálja, hanem vizsgálható és vitatható formában újraérvényesítse a hazai tudományos diskurzusban – és közvetve a tágabb nyilvánosság számára is.

A kötet felépítése következetesen kibontott érvelési ívként fogható fel. Az első bevezető fejezet kijelöli a központi kérdést: mennyiben határozza meg az osztályhelyzet a mai magyar társadalomban az életesélyeket és a cselekvési lehetőségeket, és hogyan kapcsolódnak egymáshoz az egyenlőtlenségek különböző formái. E programadó keret egyúttal kimondatlanul is vitába száll azokkal a megközelítésekkel, amelyek a hagyományos osztály- és rétegződési kategóriák korlátozott magyarázóerejéből kiindulva a társadalmi tagolódás új dimenzióira és csoportképző mechanizmusaira helyezték a hangsúlyt (pl. Hradil 1987; Kolosi 1987; Kovách–Kuczi–Jókuthy 2006). A szerző e megközelítésekkel szemben amellet érvelt, hogy az osztályelemzés – a marxi–weberi hagyományhoz kapcsolódva – olyan fogalmi nyelvet kínál, amely nemcsak leír, hanem magyaráz is: képes a társadalmi pozíciók közötti viszonyok és erőforrás-eloszlások szervező szerepét azonosítani, és ezáltal a különböző egyenlőtlenségi jelenségeket közös értelmezési keretbe rendezni. A kötet vállalása – az osztályfogalom relevanciájának empirikus igazolása a poszt szocialista kapitalizmus viszonyai között – ráadásul nem elszigetelt kutatói teljesítményként jelenik meg. A szerző előzményként bemutatta, hogy a kötet többéves kutatási programok, intézményi és nemzetközi együttműködések, valamint szakmai viták és visszajelzési folyamatok során jött létre. Ez a kontextus érzékelteti, hogy a mű empirikus és értelmező állításai nem zárt, egyéni gondolatmenet eredményeként születtek, hanem szakmai párbeszédekben formálódó érvelések.

A fejezetek előbb fogalmi és módszertani alapozással teremtenek keretet az empirikus elemzéshez, majd a szerző több, egymást kiegészítő dimenzió – az anyagi helyzeten, az életkörülményeken, a párválasztási szokásokon és a politikai viselkedésen – keresztül bontotta ki, miként ragadható meg a mai magyar társadalom osztályszerkezete és annak változása. A második fejezet az osztályelemzés elméleti hagyományát és a kortárs vitákat tárgyalja (különös tekintettel az elmélet és empiria viszonyára, illetve a fentebb már említett „osztály halála” tézis különböző változataira), egyben előkészítve az osztályfogalom empirikus operacionalizálásának dilemmáit.

A harmadik fejezet a magyar osztályszerkezet leírására vállalkozik: egyrészt a bourdieu-i mezőelmélet és tőkefajták logikáját mozgósítja az erőforrások strukturálódásának megragadására (Bourdieu 1999, 2002, 2008, 2010), másrészt a weberi (Weber 1987, 1998, 2009) és a marxi (Marx 1967, 1970, 1977; Marx–Engels 1974, 1975) hagyományhoz közelebb álló foglalkozási-munkaerőpiaci megközelítések felől értelmezi a szerkezeti átrendeződéseket. Emellett reflektál arra is, hogy e nézőpontok milyen módon egészíthetők ki egymást.

A további három fejezet a szerkezeti diagnózist kiterjeszti a társadalmi mobilitás (származás, osztályhatárok átjárhatósága), az osztály és a rend (vagyis a társadalmi megbecsülésen és az ehhez kapcsolódó életvitelen alapuló társadalmi tagolódás) összefüggéseire, valamint az osztályhelyzet és a politikai viselkedés kapcsolatának vizsgálatára. Ez az építkezés a kötet egyik erőssége: a társadalomszerkezet kérdését több mérési logikát alkalmazva vizsgálja; az erőforrások és pozíciók elemzését összekapcsolja a mobilitási mintázatokkal, a státuszkülönülés rendiesedő formáival, valamint a politikai beágyazottság kérdésével, és ezeken keresztül

igyekszik megmutatni az osztályhelyzet magyarázóerejét az életesélyek alakulásában.

A könyv további erőssége, hogy az elméleti keretezést nem pusztán szakirodalmi bevezetőként, hanem a későbbi empirikus állítások értelmezésének szorosan kapcsolódó előfeltételeként sikerül megfogalmaznia. Az osztályelméleti hagyomány bemutatásakor a szerző egyrészt a klasszikusokhoz (Marxhoz, Weberhez) nyúl vissza, másrészt a kortárs társadalomszerkezet-kutatás fő törésvonalait is úgy mutatja be, hogy azok a magyar empirikus elemzés számára releváns dilemmákként jelenjenek meg. Az „osztály halála” tézis tárgyalása ebben a keretben nem egyszerű cáfolat, hanem diagnózis: Huszár amellett érvelt, hogy az osztályfogalom rendszerváltást követő visszaszorulása mögött sokszor nem az egyenlőtlenségek elhalványulása, hanem fogalmi, mérési okok, valamint a közbeszédben és a nyilvánosságban elfogadott nyelvhasználat változása állnak, és hogy e visszaszorulás maga is társadalmi és tudományos jelenséggé értelmezhető. Ez a kiindulópont összhangban áll a könyv több helyen egyértelművé tett törekvésével: az osztályfogalom érvényességét empirikusan vizsgálható kérdésként kezeli, és az alátámasztást a normatív pozíciók helyett az empirikus bizonyítás logikájára bízta. A keretezés meggyőzően állítja szembe a „középosztályosodás” gyakran ideologikusan terhelt nyelvét (pl. Századvég 2014; György 2024; György–Horváth–Molnár 2024) az osztályelemzés relációs logikájával, amely a pozíciók közötti viszonyokat és erőforrás-aszimmetriákat helyezi a magyarázat középpontjába. Huszár szerint a „középosztályosodás” hangsúlyozása a strukturális egyenlőtlenségek és a társadalmi elkülönülés vizsgálata helyett könnyen egy kíváncsi társadalmi célállapot felé tolja a fókusz, és ezzel háttérbe szoríthatja az esélykülönbségeket alakító mechanizmusok feltárását.

A könyv azon vállalása, hogy az osztály fogalmának magyarázóerejét több elméleti – például marxi, weberi és bourdieu-i – hagyomány szempontjait egyaránt figyelembe véve vizsgálja, módszertani kihívást is jelent. Az empirikus elemzéseknek ugyanis nemcsak azt kell megmutatniuk, hogy az osztályhelyzet mentén szisztematikus társadalmi különbségek rajzolódnak ki, hanem azt is, hogy a különböző elméleti megközelítések közül levezetett operacionalizációk milyen viszonyban állnak egymással: mennyiben rajzolnak ki hasonló társadalmi tagolódást, illetve milyen pontokon és miért vezetnek eltérő eredményekhez.

A kötet egyik fontos tudományos hozzájárulása, hogy az osztályelemzést nem egyszerű leírásra használja, hanem arra, hogy összekösse és együtt értelmezze az egyenlőtlenségek különböző területeit. Huszár szembelyezkedik azokkal a narratívákkal, amelyek az osztályszerkezetről való beszédet ideológiai okokból problematikusnak vagy a későmodern társadalmak komplexitása miatt analitikailag terméketlennek tekintették (pl. Kovách 2006, 2017, 2024; Kovách–Kuczi–Jókuthy 2006). Ezzel szemben azt állítja: éppen e komplexitás közepette válik kulcskérdéssé, hogy a különböző egyenlőtlenségi dimenziók mennyiben konvergálnak, mennyiben rendeződnek stabil, egymást erősítő pozíciókba, és mindez milyen következményekkel jár az életesélyekre, a társadalmi cselekvésekre és a politikai magatartásformákra.

A könyv fő következtetései szerint a rendszerváltás és a 2010 utáni politikai fordulat ellenére a magyar osztályszerkezet alapvonásaiban meglepően stabil maradt. Az osztályok közötti egyenlőtlenségek a poszt-szocialista időszakban összességében erősödtek, miközben az egyenlőtlenségek különböző formái egyre inkább összekapcsolódtak, Huszár megfogalmazásában konzisztensebbé váltak: az egyének életkörülményei és életesélyei mind nagyobb mértékben magyarázhatók az osztályszerkezetben elfoglalt pozíciójukkal. Ezzel párhuzamosan a társadalmi mobilitás relatív esélyei kedvezőtlenebbül alakultak: a mobilitási mintázatok és a származási osztályhelyzet tartós, az életpályát végigkísérő hatása (a származás „hosszú árnyéka”) arra utalnak, hogy az osztálypozíciók generációk közötti újratermelődése erős. Mindez azt is jelenti, hogy a meri-

tokratikus narratívák – vagyis az a közbeszédben és szakpolitikai gondolkodásban gyakori értelmezés, amely az életutak alakulását elsősorban egyéni érdemekhez és teljesítményhez köti, alul becsülve a származásból eredő strukturális kötöttségeket – legfeljebb korlátozottan írják le a hazai valóságot. Az osztályhatárok nemcsak anyagi értelemben, hanem státusz és életmód szintjén is megerősödtek, rendiesedtek: a presztízs-, a fogyasztási és a homogám – vagyis a hasonló társadalmi helyzetűek közötti – párválasztási mintázatok egyaránt a társadalmi elkülönülés mindennapi mechanizmusaira mutatnak rá.

Bár az osztályhelyzet és a pártpreferenciák között kimutatható a kapcsolat, a politikai verseny Magyarországon a rendszerváltást követően többnyire nem az osztálykonfliktusok nyelvén szerveződik. A növekvő egyenlőtlenségek ellenére az osztálykülönbségekről szóló nyilvános beszéd és a pártok érdekonfliktus-kezeletése részben háttérbe szorul és a megosztottság inkább más törésvonalak (pl. nemzeti szuverenitás, környezetvédelem, bevándorlás stb.) mentén válik láthatóvá. Ebben a kontextusban a pártok támogatói táborai nem egy-egy társadalmi osztály érdekeinek politikai képviselőit építik fel, hanem szélesebb, több réteget is átfogó koalíciók formáját ölthetik, amelyeket gyakran közös elutasítások és alternatív konfliktuskeretek tartanak össze, illetve kialakulásukhoz hozzájárulhatott a kedvező konjunktúrális környezet hatása is.

A kötet Wright (2005) tipológiájára támaszkodva hangsúlyozza, hogy az osztály fogalma különböző típusú kutatási kérdésekben szolgálhat magyarázó keretként: értelmezhető az anyagi egyenlőtlenségek elosztási pozícióinak leírásaként, a szubjektív csoportazonosítás keretként, az életesélyek magyarázataként, antagónisztikus konfliktusok törésvonalaként, a történeti változások értelmezési sémájaként, illetve emancipációs kérdések vonatkozásában. Huszár e lehetséges irányok közül jelölte ki saját vizsgálati fókuszát: a könyv első sorban arra a kérdésre koncentrál, hogy mi magyarázza az életesélyekben és az anyagi helyzetben megmutató egyenlőtlenségeket. Ebben az értelemben az osztályfogalom nem univerzális magyarázat, hanem olyan elemzési keret, amely a kiválasztott – mindenekelőtt az életesélyekre irányuló – kérdésfelvetésben ad koherens, empirikusan ellenőrizhető és vitára nyitott értelmezéseket.

A kötetet elsősorban a társadalmi rétegződés, az egyenlőtlenségek és a mobilitás iránt érdeklődő olvasóknak ajánlom. Erénye, hogy az osztályfogalom körüli elméleti és módszertani vitákat a magyarországi empirikus folyamatokhoz köti, így egyszerre ad fogalmi tájékozódási pontot és értelmezési keretet a rendszerváltás utáni társadalomszerkezet alakulásának megértéséhez. A kötetet a szociológus szakmai közösségnél tágabb kör is haszonnal forgathatja (például politológusok, közgazdászok, szociálpolitikusok), mert a magyar társadalom működéséről olyan integrált képet ad, amely több szakterület vizsgálati szempontjaihoz is kapcsolódik. A könyv oktatási célra is jól alkalmazható: rétegződés, mobilitás, politikai vagy életmód-szociológia kurzusokban a fejezetek akár önmagukban is tárgyalhatók.

A kötet legfőbb erénye, hogy vitára ösztönöz: az osztályfogalom relevanciáját nem adottságként kezeli, hanem empirikus kérdésként teszi próbára. Ezzel a szerző hozzájárul ahhoz, hogy az osztályról szóló viták a normatív pozíciók helyett inkább a fogalmi és módszertani döntések, valamint azok mérhető, adatokban megjelenő következményei alapján legyenek lefolytathatók. A szerző deklarált célja is ez volt: az osztályról szóló, gyakran ideologikusan terhelt vitákat elmozdítani a fogalmi tisztázás és az empirikus alátámasztás irányába. A kötetet éppen ezért vitaindítóként különösen ajánlom azoknak, akik az osztály relevanciáját megkérdőjelezzik, és a gyakorlat talaján – adatokkal és alternatív magyarázatokkal – készek vitába szállni a könyv érvelésével.

HIVATKOZÁSOK

- Atkinson, A. B. (2015) *Inequality: What Can Be Done?* Harvard University Press.
- Beck, U. (2003) *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég.
- Bourdieu, P. (1999) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz R. (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 156–177.
- Bourdieu, P. (2002) Társadalmi tér és szimbolikus tér. In *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest: Napvilág.
- Bourdieu, P. (2008) *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. New York: Routledge.
- Bourdieu, P. (2010) A társadalmi tér és a csoportok keletkezése. In Angelusz R. – Éber M. Á. – Gecser O. (szerk.) *Társadalmi rétegződés olvasókönyv*. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, 165–178.
- Clark, T. N. – Lipset, S. M. (1991) Are Social Classes Dying? *International Sociology*, 6(4), 397–410. <http://dx.doi.org/10.1177/026858091006004002>.
- Goldthorpe, J. H. – Lockwood, D. – Bechhofer, F. – Platt, J. (1975) *The affluent worker in the class structure*. London: Cambridge University Press.
- György L. (2024) *A középosztály forradalma. Meritokratikus stratégia a 21. századra*. Budapest: György László szerzői kiadása.
- György L. – Horváth G. – Molnár D. (2024) Meritokratikus gazdaságpolitikák a középosztályosodás szolgálatában. *Pénzügyi Szemle*, 70(1), 9–28. http://dx.doi.org/10.35551/PFQ_2024_1_1.
- Hadas M. (1990) Marxizmus és makroszociológia: Kritikai adalékok két évtized hazai struktúrakutatásához. *Replika*, 1, 3–15.
- Hradil, S. (1987) *Sozialstrukturanalyse in einer fortgeschrittenen Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Huszár Á. (2025) Class Voting in Illiberal Hungary. *Europe-Asia Studies*, 77(5), 750–772. <https://doi.org/10.1080/09668136.2025.2511055>
- Kolosi T. (1987) *Tagolt társadalom: struktúra, rétegződés, egyenlőtlenség Magyarországon*. Budapest: Gondolat.
- Kovách I. (2006) Paradigmaváltás, társadalmi szerkezet és egyenlőtlenség. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi metszetek: Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség. Szociológiai tanulmányok*. Budapest: Napvilág, 11–18.
- Kovách I. (2017) Fogalmak és megközelítések. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest, Szeged: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Belvedere Meridionale, 7–20.
- Kovách I. (2024) Egyenlőtlenség és integráció: Foglalkozási osztályok, integrációs rétegek, polgárosodás csoportok, fragmensek. In Kovách I. (szerk.) *Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás. A magyar társadalom a 2020-as évek elején. I. kötet*. Budapest: HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 11–40.
- Kovách I. – Kuczi T. – Jókuthy E. (2006) Az osztályok, a társadalmi struktúra és rétegződés kutatásának állapotáról és megújításának a szükségességéről. In Kovách I. (szerk.) *Társadalmi Metszetek: Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség. Szociológiai tanulmányok*. Budapest: Napvilág, 19–39.
- Marx, K. (1967) *A tőke*. 1. kötet. *A politikai gazdaságtan bírálata*. Budapest: Helikon.
- Marx, K. (1970) *Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből*. Budapest: Kossuth.
- Marx, K. (1977) *A gothai program kritikája*. Budapest: Kossuth.
- Marx, K. – Engels, F. (1974) *A német ideológia*. Budapest: Magyar Helikon.
- Marx, K. – Engels, F. (1975) A Kommunista Párt kiáltványa. In *Marx és Engels válogatott művei*. 1. kötet. Budapest: Kossuth, 137–164.
- Nisbet, R. A. (1959) The Decline and Fall of Social Class. *The Pacific Sociological Review*, 2(1), 11–17. <http://dx.doi.org/10.2307/1388331>.
- Pakulski, J. – Waters, M. (1997) The Death of Class. *Capital & Class*, 21(2), 192–193. <http://dx.doi.org/10.1177/030981689706200114>.
- Piketty, T. (2015) *A tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth.
- Schulze, G. (2000) Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája. A hétköznapi élet esztétizálódása. *Szociológiai Figyelő*, 15(1–2), 135–157.

- Standing, G. (2011) *The precariat: the new dangerous class*. London: Bloomsbury.
- Századvég (2014) Erős középosztály – erős Magyarország. *Nemzeti Érdek*, 7–8.
- Weber, M. (1987) *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 1*. Budapest: KJK.
- Weber, M. (1998) *Tanulmányok*. Budapest: Osiris.
- Weber, M. (2009) Hatalommegosztás a közösségen belül. Osztályok, rendek, pártok. In *Politikai szociológia. Politikai közösségek. Az uralom*. Budapest: Helikon, 49–71.
- Wright, E. O. (2005) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511488900>